

IQLIM O'ZGARISH SHAROITIDA AYRIM SIHATGOHLARNING HOZIRGI EKOLOGIK HOLATINI O'RGANISH (TOSHKENT VILOYATI MISOLIDA)

Allaberdiyev R.H

b.f.n, dots.

Sharipov A

*Magistrant Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy Universiteti Tel:
+998945009799*

Annotatsiya: *Mazkur maqolada iqlim o'zgarishi sharoitida Toshkent viloyatida joylashgan ayrim sihatgohlarning ekologik holati o'rganilgan. Tadqiqot davomida sihatgoh hududlaridagi tabiiy resurslar holati, antropogen omillar ta'siri va ekologik muammolar tahlil qilindi. Shuningdek, iqlim o'zgarishining rekreatsion hududlarga ta'siri va ekologik barqarorlikni ta'minlash bo'yicha takliflar ishlab chiqildi.*

Kalit so'zlar: *iqlim o'zgarishi, ekologik holat, sihatgohlar, rekreatsion hududlar, ekologik monitoring, tabiiy resurslar.*

АННОТАЦИЯ: *В данной статье исследуется экологическое состояние некоторых санаториев, расположенных в Ташкентской области, в условиях изменения климата. В ходе исследования был проанализирован состояние природных ресурсов на территориях санаториев, влияние антропогенных факторов и экологические проблемы. Также были разработаны предложения по оценке воздействия изменения климата на зоны отдыха и обеспечению экологической стабильности.*

Ключевые слова: *изменение климата, экологическое состояние, санатории, зоны отдыха, экологический мониторинг, природные ресурсы.*

Abstract: *This article studies the ecological state of some sanatoriums located in the Tashkent region under climate change. During the study, the state of natural resources in the sanatorium areas, the impact of anthropogenic factors and ecological problems were analyzed. Also, proposals were developed to assess the impact of climate change on recreational areas and ensure ecological stability.*

Keywords: *climate change, ecological state, sanatoriums, recreational areas, ecological monitoring, natural resources.*

KIRISH

Hozirgi davrda global iqlim o'zgarishi dunyo miqyosida eng dolzarb ekologik muammolardan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Atmosferadagi issiqxona gazlari miqdorining ortishi, haroratning ko'tarilishi, yog'ingarchilik rejimining o'zgarishi va tabiiy ekotizimlarning degradatsiyasi ekologik muvozanatga jiddiy ta'sir ko'rsatmoqda. Bu jarayonlar turli tabiiy hududlar, jumladan, dam olish va

sog'lomlashtirish maskanlari hisoblangan sihatgohlarning ekologik holatiga ham ta'sir qilmoqda.

Sihatgohlar odatda ekologik toza hududlarda, tabiiy landshaftlar va mineral resurslar mavjud bo'lgan joylarda joylashadi. Shu sababli ularning ekologik barqarorligi va tabiiy muhitining saqlanishi muhim ahamiyatga ega. Toshkent viloyati tog'li va tog'oldi hududlari, o'rmonzorlar, daryo va soylar hamda mineral suv manbalari bilan mashhur bo'lib, bu yerda bir qator sihatgohlar faoliyat yuritadi. Biroq so'nggi yillarda iqlim o'zgarishi hamda antropogen bosimning ortishi ushbu hududlarning ekologik holatiga ma'lum darajada salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Tadqiqot obyekti bo'lgan sihatgohlar tavsifi

Oqtosh sihatgohi. Oqtosh sihatgohi Toshkent viloyatining Bo'stonliq tumani hududida, Chotqol tog' tizmasining etak qismida joylashgan. Hudud dengiz sathidan taxminan 1100–1200 metr balandlikda joylashgan bo'lib, tog'-o'rmon landshaftlari va toza havosi bilan ajralib turadi. Sihatgoh hududida asosan archa, qayrag'och va boshqa tog' o'simliklari keng tarqalgan.

Oqtosh hududi rekreatsion turizm uchun qulay tabiiy sharoitlarga ega bo'lib, bu yerda tog' iqlimi inson salomatligini tiklash uchun muhim omillardan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda dam oluvchilar sonining ortishi hududda antropogen bosimning kuchayishiga sabab bo'lmoqda. Bu esa ayrim joylarda tuproqning zichlashuvi, o'simlik qoplaminin zararlanishi va maishiy chiqindilar muammosining paydo bo'lishiga olib kelmoqda.

Shu sababli Oqtosh sihatgohi hududida ekologik monitoringni kuchaytirish va rekreatsion yuklamani nazorat qilish muhim ahamiyatga ega.

Chotqol sihatgohi. Chotqol sihatgohi Toshkent viloyatining tog'li hududlaridan biri bo'lib, Chotqol tog' tizmasi hududida joylashgan. Hudud dengiz sathidan taxminan 1400–1600 metr balandlikda joylashgan bo'lib, bu yerning iqlimi salqin va toza tog' havosi bilan tavsiflanadi.

Chotqol hududi o'zining boy biologik xilma-xilligi, tog' landshaftlari va tabiiy ekotizimlari bilan ajralib turadi. Bu hududda archa o'rmonlari, turli dorivor o'simliklar hamda tog' hayvonlari uchraydi. Sihatgoh hududi rekreatsion turizm va sog'lomlashtirish faoliyati uchun muhim ahamiyatga ega.

Biroq turizm faoliyatining ortishi va iqlim o'zgarishi natijasida ayrim ekologik muammolar kuzatilmoqda. Jumladan, o'simlik qoplaminin zararlanishi, tuproq degradatsiyasi va chiqindilar muammosi mavjud. Shu sababli hududda ekologik turizm tamoyillarini joriy etish muhim hisoblanadi.

Xumsonbuloq sihatgohi. Xumsonbuloq sihatgohi Toshkent viloyatining Parkent tumani hududida joylashgan. Hudud dengiz sathidan taxminan 900 metr balandlikda joylashgan bo'lib, tog'oldi landshaftlari va mineral suv manbalari bilan mashhur.

Xumsonbuloq hududining asosiy rekreatsion resursi mineral suv manbalari hisoblanadi. Ushbu manbalar turli kasalliklarni davolash va sog'lomlashtirish jarayonlarida keng qo'llaniladi. Hududning tabiiy landshafti, toza havosi va salqin iqlimi dam oluvchilar uchun qulay sharoit yaratadi.

So'nggi yillarda hududga tashrif buyuruvchilar sonining ortishi natijasida ayrim ekologik muammolar paydo bo'lmoqda. Jumladan, chiqindilar muammosi, tuproqning mexanik zichlashuvi hamda ayrim joylarda o'simlik qoplaminig kamayishi kuzatilmoqda.

Xumson dam olish maskani. Xumson dam olish maskani Toshkent viloyatining Parkent tumani hududida joylashgan bo'lib, tog'oldi hududlaridan biri hisoblanadi. Hudud dengiz sathidan taxminan 800–900 metr balandlikda joylashgan.

Xumson hududi tog' iqlimi, toza havosi hamda tabiiy landshaftlari bilan ajralib turadi. Bu hudud rekreatsion turizm uchun qulay bo'lib, dam olish maskanlari va kichik sihatgohlar faoliyat yuritadi. Hududda turizmning rivojlanishi mahalliy iqtisodiyot uchun muhim ahamiyatga ega.

Biroq dam oluvchilar sonining ortishi hududning ekologik holatiga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatmoqda. Ayrim joylarda tuproq degradatsiyasi, o'simlik qoplaminig zararlanishi hamda maishiy chiqindilar muammosi kuzatilmoqda. Shu sababli Xumson hududida ekologik monitoringni kuchaytirish va chiqindilarni boshqarish tizimini takomillashtirish zarur.

Tadqiqot obyekti bo'lgan sihatgohlar

1-jadval

№	Sihatgoh	Joylashuvi	Balandligi (m)	Tabiiy resurs
1	Oqtosh	Bo'stonliq	1200	tog' iqlimi
2	Chotqol	Chotqol tog'lari	1500	tog' havosi
3	Xumsonbuloq	Parkent	900	mineral suv
4	Xumson	Parkent	850	tog' iqlimi

Rekreatsion yuklama indeksi

$ELI = P/A$

bu yerda:

P – dam oluvchilar soni

A – hudud maydoni

Rekreatsion yuklama

2-jadval

Hudud	Maydon (km ²)	Dam oluvchilar soni	ELI
Oqtosh	10	5000	500
Chotqol	12	6200	516
Xumsonbuloq	6	3000	500
Xumson	7	3400	485

Natijalar ayrim hududlarda antropogen bosim ortib borayotganini ko'rsatadi.

Tadqiqot maqsadi va vazifalari

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi Toshkent viloyatida joylashgan ayrim sihatgohlarning ekologik holatini iqlim o'zgarishi sharoitida o'rganish va ekologik barqarorlikni ta'minlash bo'yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot vazifalari quyidagilardan iborat

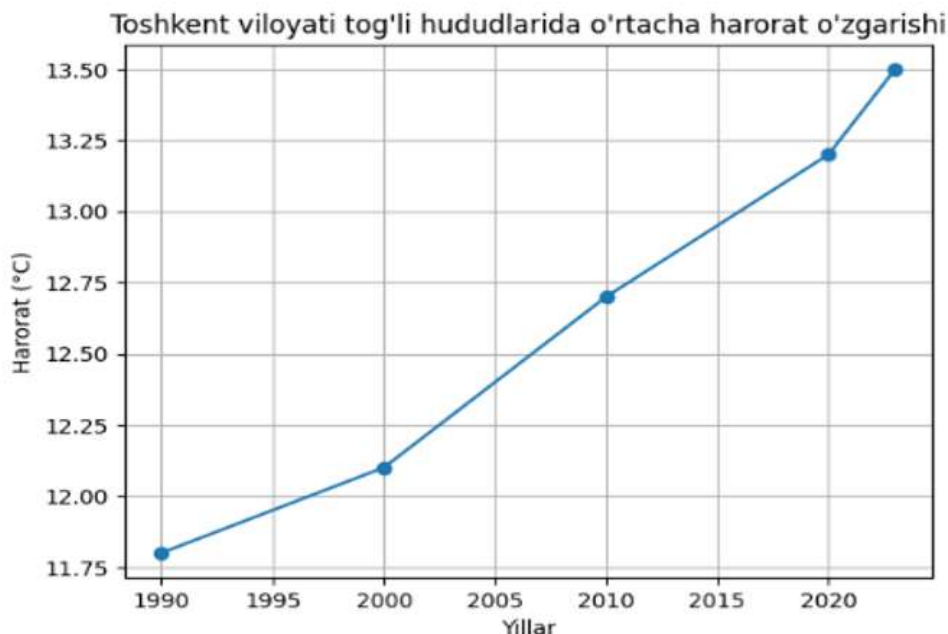
- sihatgoh hududlarining tabiiy-iqlim sharoitlarini tahlil qilish;
- iqlim o'zgarishining rekreatsion hududlarga ta'sirini aniqlash;
- sihatgohlar faoliyati natijasida yuzaga kelayotgan ekologik muammolarni o'rganish;
- ekologik muvozanatni saqlash bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot usullari

Tadqiqot jarayonida ekologik monitoring, kuzatish, statistik tahlil, qiyosiy tahlil hamda ilmiy adabiyotlarni o'rganish usullaridan foydalanildi. Ushbu usullar yordamida sihatgoh hududlaridagi atmosfera havosi sifati, suv resurslari holati, tuproq va o'simlik qoplamining ekologik holati tahlil qilindi.

Tadqiqot natijalari va muhokama

Toshkent viloyatidagi ayrim sihatgohlar hududida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, iqlim o'zgarishi ushbu hududlarning ekologik holatiga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatmoqda. So'nggi yillarda havo haroratining oshishi va yog'ingarchilik rejimining o'zgarishi tabiiy landshaftlarga ta'sir etmoqda. Bu esa o'simlik qoplamining o'zgarishi, tuproq degradatsiyasi va suv resurslarining kamayishi kabi muammolarni yuzaga keltirmoqda.

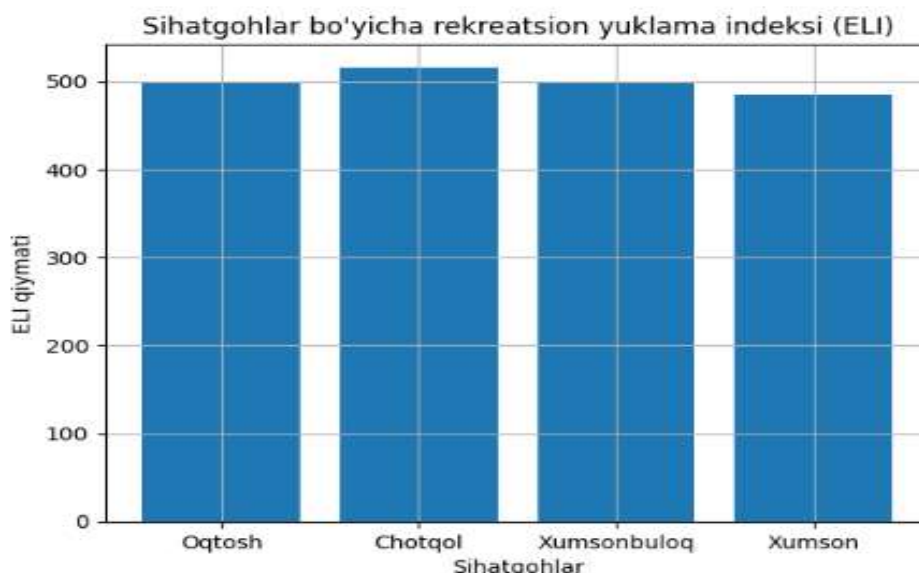


1-grafik

1-grafikdan ko'rinib turibdiki, so'nggi o'n yilliklarda Toshkent viloyatining tog'li hududlarida o'rtacha yillik harorat bosqichma-bosqich oshib bormoqda. 1990-yilda 11.8 °C bo'lgan ko'rsatkich 2023-yilda 13.5 °C ga yetgan.

Shuningdek, sihatgoh hududlarida dam oluvchilar sonining ortishi antropogen yuklamaning ko'payishiga sabab bo'lmoqda. Natijada maishiy chiqindilar miqdori ortib bormoqda va ayrim hududlarda tabiiy muhitga salbiy ta'sir kuzatilmoqda. Rekreatsion hududlarda o'simlik qoplaminig zararlanishi, tuproqning zichlashuvi hamda suv manbalarining ifloslanishi kabi holatlar kuzatilishi mumkin.

2-grafik



3-grafik natijalariga ko'ra, rekreatsion yuklama indeksi Chotqol hududida eng yuqori bo'lib, bu hududda dam oluvchilar sonining ko'pligini ko'rsatadi.

Biroq ayrim sihatgohlarda ekologik muhitni saqlash bo'yicha ijobiy chora-tadbirlar ham amalga oshirilmoqda. Jumladan, yashil hududlarni kengaytirish, chiqindilarni boshqarish tizimini joriy etish, ekologik monitoringni kuchaytirish hamda ekologik madaniyatni oshirishga qaratilgan targ'ibot ishlari olib borilmoqda.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, iqlim o'zgarishi sharoitida sihatgoh hududlarining ekologik barqarorligini ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Buning uchun quyidagi chora-tadbirlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq:

- ekologik monitoring tizimini kuchaytirish;
- tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlash;
- chiqindilarni boshqarish tizimini takomillashtirish;
- rekreatsion hududlarda ekologik turizm tamoyillarini joriy etish;
- aholining ekologik madaniyatini oshirish.

Mazkur chora-tadbirlar sihatgoh hududlarining ekologik holatini yaxshilash va ularning barqaror rivojlanishini ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov A. Ekologiya asoslari. – Toshkent, 2020.

2. Rasulov A. Iqlim o'zgarishi va ekologik muammolar. – Toshkent, 2019.
3. O'zbekiston Respublikasi Ekologiya qo'mitasi ma'lumotlari. – 2023.
4. IPCC Climate Change Report. – 2021.
5. UNEP Global Environment Outlook. – 2022.